

Romoda Renáta

∴ Újvidéki Egyetem, BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
∴ r.reni89@gmail.com

ORVOSI MAGATARTÁS ÉS REFLEXIÓK MUNK ARTÚR IRODALMI MUNKÁSSÁGÁBAN

Medical Conduct and Reflections in Artúr Munk's Literary Works

A vajdasági magyar irodalom csak szűk körben ismert szerzője Munk Artúr. Nagy íróvá lett barátai mellett munkássága az idők folyamán feledésbe merült. Az első világháborús regényeket ma már kevesen olvassák, így Munk írásait is egyre kevesebben veszik kezükbe, pedig a szerző teljesen saját tapasztalataira hagyatkozva írta műveit. Katonaorvosként megjárta az orosz frontot, s éveket töltött fogságban. A tanulmány orvosi pályáját előtérbe állítva foglalkozik műveivel, életútját végigkísérve, szabadkai diákéveitől, Adyval és Csáthtal való személyes és orvosi kapcsolatán át, a háborús időkhöz keresztül, hazatéréséig és haláláig.

Kulcsszavak: orvos, Ady Endre, hajó, világháború, katona, elhivatottság, Csáth Géza, Kosztolányi Dezső, regény

ÉLETE ÉS PÁLYAKEZDÉSE

1886. május 25-én született Szabadkán nem vallásos zsidó polgárcsaládban. Az elemi iskolát és gimnáziumot szülővárosában végezte. Tízéves korában vette magához nagyanyja az árván maradt fiút, s igen nagy szegénységben nevelte.

Később híressé vált diáktársaival – mint Kosztolányi Dezső s annak unokatestvére, Brenner József, akit ma Csáth Gézaként ismerhetünk – dolgozott a *Bácskai Hírlap* szerkesztőségében, ahol csatlakozott hozzájuk a náluk két évvel idősebb Havas Emil. Együtt írták folytatásokban *A repülő Vucsidol* című művet, mely a sci-fi-szerű satirikus kisregény őséneke is tekinthető.¹ Bori Imre szerint a várost repülő csodájával felkavaró főhőst Munk alkotta meg, mivel neki volt legtöbb érzéke a humorhoz; Csáth műveire inkább a groteszk tragikum jellemző (BORI 1981: 235). A XII. folytatás után a regény hirtelen megszakadt, mert két szerzője, Csáth és Munk a pesti orvosi egyetemen folytatják tanulmányaikat. Havas Emil ugyan Szabadkán maradt, de nem folytatta a művet. A regény önálló formában csak 1980-ban jelent meg.

¹ Csáth Géza, Havas Emil, Munk Artúr: *A repülő Vucsidol*. Szabadka, 1978, Budapest, 1980

A *Bácskai Hírlap* mellett a *Szabadkai Közlöny*, a *Bácsmegyei Napló* és a *Bácsorszag* is közli írásait. Tárcákat, röpke dialógusokat, párbeszédese humorreszkeket írt az ekkor tizenhét éves ifjú, melyeknek legtöbbször helyzet- és alaktanulmány.

Saját bevallása szerint diákkorában a világ minden kincséért sem érintett volna hullát, s mégis az orvosi pályát választotta. Legvalószínűbb, hogy azért, mert legjobb barátja, osztálytársa, Csáth Géza is orvosnak készült. A két jó barátot tizenkilenc éves korukban Kosztolányi vitte a *Budapesti Napló*hoz. Csáth zenekritikákat, Munk tárcákat, humorreszkeket írt a lap számára. Itt kapták az első tisztességes honoráriumukat. A lap szerkesztői Kabos Ede és Bíró Lajos voltak. Utóbbit Munk korábról is ismerte, hisz annak öccse, János, évekig dolgozott a szabadkai *Bácskai Hírlap*nál. Cikkei ekkor egy időben jelentek meg Szabadkán és Pesten, bár a hazai honorárium jóval csekélyebb volt. Kabos Edét *Vér* című novellájával sikerült meggyőznie. Ezekben az időkben kezdődött az első igazi munkásmozgalom, s Munk néhány tanulságos s provokatív „állatmeséje” ekkor jelent meg a *Pesti Napló*ban.

Kosztolányi a *Budapesti Napló* belső munkatársa lett, s itt találkozott Munk többek között Jászi Oszkárral és Ady Endrével is. Munk és Csáth többször kisebb vitába keveredett Kosztolányival, aki nem kedvelte Adyt. Talán mert benne találta meg vetélytársát, s ő inkább Karinthy Frigyes és Somlyó Zoltán barátságát kereste. Munk véleménye szerint: „A legfőbb baj abban rejlett, hogy a magyar középosztály nem értette meg Adyt, aki felrúgta a század elején a régi versformákat, valami egészen újat alkotott. Bűnéül rótták, hogy megtagadta osztályát, forradalmár, internacionalista, istentagadó, pogány volt. Kora valósággal gyűlölte Adyt, kinevette, kigúnyolta legszebb alkotásait. Amikor mi, Ady lelkes hívei, nagyobb társaságban Ady verseit ismertettük, rendszerint kinevettek, kigúnyoltak bennünket is” (MUNK 1956: 21).

A SZANATÓRIUM ÉS ADY

Az orvosi diploma megszerzése után mint cselédkönyves orvos dolgozott a budapesti János Kórházban. Ezért fizetés nem járt. Egy véletlen szerencse folytán alorvosi állást kapott a kórházzal szomszédos Városmajor Szanatóriumában, ahol délutánonként dolgozott. Itt a fizetésen kívül lakást és ételt is kapott.

Ennek a sanatóriumnak a betege volt ekkor Ady Endre. Barátja, Hatvany Lajos helyezte itt el elvonókúrára. 1912 februárjától nyár végéig, majd 1913 augusztusában ismét itt kezelték. A költő az alkoholt és a nikotint minimálisra mérséklő komoly kúrát tartott, kezelőorvosa dr. Schmidt Ferenc volt. Verseken kívül rendszeresen írt leveleket ismerőseinek titkos kúrájáról, hógylétéről:

„Kedves Lacim!

Szomorú szanatóriumi fogságomból szeretettel köszöntlek...

Három hete vagyok már itt, s vagy hét-nyolc hétig kell még itt maradnom. Egyelőre biztató javulást konstatalok magam is, a doktorok is, de hogy az ilyen ütemű gyógyulás meddig fog tartani: nem tudom...” (ADY: HATVANY LAJOSNAK 1912. március 18.: 339).

„Kedves, kis húgom, Bertuka,

több mint három hete fekszem egy kis szanatóriumban. Az utolsó előtti lépésnél megfogtam magamat, s kimondtam: hogy megpróbálom a gyógyulást. Egy kedves professzor s még három orvos rohant meg kissé már túlságos buzgalommal. Különösen az első tíz nap volt szörnyű, szinte tébolyító. Ma már kezdek bizakodva nézdegni, tervezni...

Én itt titokban vagyok, két-három emberemen kívül senki se tudja hollétemet. A Nyugat-tól az öcsém szokta leveleimet elhozni...” (ADY: BONCZA BERTÁNAK 1912: 339).

A klinikán ismerkedett meg Bisztriczky Józsefné Csutak Médivel, a „remegő kézből habzó serleggel”, egy aradi férjes nővel, jövőjének „kikedvelt asszonyával”. A nő ihlette az Ada-verseket: (*Hűség aranyos kora, Imádság a csalásért, Az ismeretlen Ada, Adának, Kérdés kék szemekhez* stb.).

„Hadd nevezlek téged Adának,
Nevem olvasztván és neved,
E titkos, drága asszony-névvvel
Ne tudják
Soha, hogy én kit keresztelek.”
(*Hűség aranyos kora*)

Ady Lajos szerint *A magunk szerelme* kötet *Imádság a csalásért* ciklusának legtöbb verse Adához és egy meg nem nevezett lányhoz íródott. A költő életében a „robajos viharok elültek”, s az új szerelmekben a „csöndes, tiszta, derűs” eget találja meg, a „béke és boldog áhítat” óráit.

A Léda-szerelem ekkor ért véget. Ady élete e ponton kisiklott, s talán a versei miatt ért támadások is hozzájárultak az élvezetek halmozásához, amik a függőségbe taszíthatták őt. De lehet, ezek a csalódások térítették a helyes útra, s beláttatták a költővel, segítségre van szüksége. Annyi bizonyos, újabb szerelemre vágyott, kereste a nők kegyeit, ezért ostromolta még a kezeléseik idején, a kórházban is a női szíveket, levelekben és versekben is.

Ady, Munk megállapítása szerint, eleinte fegyelmezetlenül viselkedett. Az estéket a szanatóriumon kívül töltötte, kocsmákban iszogatót, bolyongott a városban, s csak hajnalban tért vissza, általában ittasan.

„Népszerűtlenségének csúcspontját élte meg a nagy költő. Talán bánatát fojtotta alkoholba... A kertrenéző társalgó egyik intim asztalánál írt néha verset. Ritkán látogatta vendég. Hatvanyn kívül Révész Béla, Bíró Lajos, Reinitz Béla és az örök bohém Téglás mester érdeklődtek néha hogyléte felől” (MUNK 1956: 42).

A HAJÓORVOS MUNK

Kitűnő angol nyelvismeretének köszönhetően Munk alkalmat kapott, hogy hajóorvos válhasson belőle. Így kerül a Saxonia nevű hajóra. Kolerajárvány tör ki egy alkalommal, így orvosi teendői nagyarányban megnöttek. Sokan meghaltak a veszélyes fertőző betegségben, miután pedig kikötöttek, az életben maradtakra a járvány elmúlásáig kéthetes vesztegzár várt. A „halálhajón” való utazás kedvét szegte. Kerülve a vizet, kisebb szünetet tartva, Párizsba utazik orvosi gyakorlatra. A város elbűvölte. Ezután mégis ismét enged a víz és nem utolsósorban a nagy kereset csábításának, s így kerül a Fiume és New York között közlekedő óceánjáróra, a Carpathiára, mely elsőként sietett a Titanic-tragédia színhelyére, hogy mentse az utasokat.

„Hajnali két órakor a steward kopogott ajtómon:

– Alarm! Alarm!... Mindenki a fedélzetre!...

[...]

Marconi-tisztünk S.O.S. jeleket fogott fel a Titanicról, a White Star Line új luksushajójáról.

A Carpathia irányt változtatott: kelet helyett északra fordult.

[...]

Hat óra volt, amikor hajónk megközelítette az első három mentőcsónakot.

A Titanic eltűnt.

Mély megdöbbenéssel állapítottuk meg, hogy a mentőcsónakok félig üresen közeledtek felénk.

[...]

Csakhamar megtelt a Carpathia fedélzete didergő, síró asszonyokkal és gyermekekkel.

[...]

Orvosi munka csak annyi volt, hogy segítettünk a hajótöröttek ellátása körül.

[...]

Másfélezer ember lelte halálát a hullámsírban.

[...]

Hajóm, – legkedvesebb hajóm, – a Carpathia, amelynek fedélzetén olyan felejthetetlen heteket töltöttem...” (MUNK 1956: 101–109).

Objektív szemlélője volt a tragédiának, aki bár együttértett a körülötte szenvedőkkel, orvosként nem hagyta magát sodródni a fájdalom árjával. A kataszt-

rófa bármily megrázó és szívszorító az író tollából, gyorsan átfut az ember tudatán, az okok magyarázatával inkább mint egy tényfeltáró tanulmány marad meg az emlékezetben. Mégis hagy valami fájdalmas érzést, s megvetést a gondatlan emberek, a sorozatos hibák elkövetői iránt.

Miután a Carpathia kikötött Fiumében, Munkot az Al-Dunára rendelték ki kolera-orvosnak, mivel a Saxonia egyik útján már kezelt kolerás betegeket.

A HÁBORÚBAN

1914-ben, a világháború kitörésekor, a totális mozgósítás után az egyik gyalogezred orvos-főhadnagya, a *Ludwig Baka* című tábori újság szerkesztője.

1917. július 8-án fogságba esik a Monarchia 65. gyalogezredének egyik előretolt zászlóaljánál, s hadifogolyként kerül Szibériába. Itt válik igazi íróvá. Ezekről az időkről emlékezik meg *A nagy káder* című regénye, melyben egy pleni feljegyzéseit olvashatjuk a forradalmi Oroszországról (MUNK 1930: 3).

Négyéves fogság után térhetett haza Szabadkára, de immár nem egyedül, orosz feleségével és kisfiával.

A háborúban nagy szükség van a szerencsére, mikor az ember látja, körülötte egyre csak fogynak a társak, barátok, ismerősök, kényszeredetten átadva magukat a hősi halálnak. Munk Artúrt egyáltalán nem nevezhetnének gyávának, nem saját „hibájából”, vagy gyávaságból maradt életben, csak a szerencse csillaga állt mellé, ami több ezer embernek nem adatott meg a szörnyűséges harcokban.

A legkétségbeejtőbb helyzetekben is hű maradt hivatásához és a rászoruló emberekhez. Mikor mindenki futott, ő maradt. Dolgozott. Ha egy felettesnek volt rá szüksége, kiment hozzá a harctérre, golyók repkedtek körülötte, ő mégis ment. Félelmet nem ismerve, életét kockáztatva is kiállt betegei mellett, nem hagyhatta őket sorsukra, azt nem is viselte volna el lelkiismerete. Bírálón írt mindig a harcok alól magukat kihúzó katonákról, szinte megvetéssel, szatirikus humorát kihasználva rántja le a leplet. A cserbenhagyás, a kötelességek alóli kibúvás nem volt az ő stílusa.

„A visszavonulás ellensége a kolera is. A rosszul táplált és rosszul elkvártélyozott emberek között kiüt a kolera.

[...]

Igen sokat szenvedtünk a hidegtől. Nekem, mint orvosnak külön mellékfoglalkozás jutott. Össze kellett szednünk a kolerásokat.

[...]

A lövészárkokat nekem naponta végig kellett jánom, délelőtt, mert typhus volt az ezredben. Sőt flecktyphus is.

Az út, amely a lövészárkokhoz vezetett, egy körülbelül 300 lépésnyi darabon teljesen szabadon feküdt, ahová az oroszok kényük kedvük szerint löttek. Nem

egyszer porzott fel előttem a hó – február lévén – amint mentem a lövészárók felé” (MUNK 1999: 24–25, 34).

Örömet okoz a hónapok óta a fronton szolgáló katonarvosnak egy főorvosi kinevezés, de Munk tudott örülni a kis dolgoknak is, egy kellemes társaságban eltöltött estének, egy jobb lakomának, disznótornak, a szépen kivilágított városoknak is. A kis dolgok néha óriásivá nőnek, ha az ember rájön, mik is a valódi értékek. Leginkább azt becsülte, hogy él. Ő ezt is meg tudta becsülni. Tudta, az élet nagy kincs. Gondolatai nem csak a szenvedések, nélkülözések, a holnap nyomorúságának talánya körül keringtek, bízott a jobb jövőben, és érezve az elmúlás, a halál nyomasztó terhét a bűzös, puszkaporos levegőben, megbecsült mindent, mitől szíve gyorsabban kezdett dobogni. Talán nem is mert szemrehányást tenni a Sorsnak, ki addig megvédte őt a porrá válástól. És habár veszteségek, nélkülözés és szenvedések árán, de túlélte a háborút. Tanult tévedéseiből, s más emberekből is, nem követte el kétszer ugyanazt a hibát, s odafigyelve másokra, okulhatott az ő botlásaikból is. Megküzdött életéért.

CSÁTH ÉS A MESTERSÉGES GYÖNYÖR

Az orvosi diploma átvétele után, 1912-ben, Csáthtal szétváltak útjaik. Csáth ekkor már befutott novellista és zenekritikus a *Nyugat*-ban. A századforduló felfogása szerint az abnormalitás, az alkoholizmus, az idegbajok és a betegségek általában, a normáktól való eltérés a zsenik kiváltsága. Ez a felfogás uralkodik Ady és Csáth életében és művészetében is. Az örült zsenik kultusza él ekkor. Csáth szárnyaló fantáziáját még színesebbé tette morfinfüggősége, mely egyre csak a pusztulásba taszította a kitűnő író. Saját bevallása szerint azért nyúlt először a szerhez, hogy megfeleljen diagnosztizált betegségéről. A felfogás, hogy a betegségekkel való félelem egyik indoka lehet az önpusztításnak, szintén a kor egyik eszméje. „Valójában az történt, hogy már ekkor menekült »A varázsló kertje« és a »Délutáni álmom« lélekjárásától, attól az ideges túlfűtöttségtől, melyet a morfiummal gyógyítani akart” (KOSZTOLÁNYI 1919: 1106). Csáth lassan és fokozatosan a mámor rabságába került, ahonnan egy idő után már nem tudott szabadulni. „Egyrészt az unalom az üres fürdőn, másrészt az aggodalom az orvosi siker, karrier miatt és a biztos, nyugodt fellépés elérésének vágya vitte rá, hogy abba ne hagyjam” (CSÁTH 1989: 120). Filozófiája a totalitás, a teljes élet elérésének eszméjéhez kapcsolódott. Az ópium egy más világba repítette, ahol a kiteljesedés már nem tűnt olyan lehetetlennek, mint a való életben. A nagy titkokat, az igazságot, a szavak mögötti rejtelmet kereste, amiket a bódult gyönyörben vélt megtalálni. Ahelyett, hogy a munkának rendelte volna alá magát, vagy az alkotás gyötrelmeinek, szorongását, mely a teljes élet hiányából adódott, a mesterséges gyönyörrel akarta megszüntetni. Munk ezzel szemben mindig

megmaradt a realitás talaján, s bár nem aratott akkora sikereket műveivel, mint jó barátja, életete végéig a tiszta elme hatalmát birtokolhatta. Csáthot egy idő után felemésztette a méreg. A morfium megsemmisítette érzékenységét, habár a művek miatti feszültséget sikerült megszüntetnie. Munk Artúrnak ezzel szemben nem volt szüksége a szerre orvosi és pszichológiai megfigyelések elvégzéséhez, mint annyi más szerzőnek. Nem is vágyott mindenáron a sikerre, nem az írói sikerek éltették. Kudarcot sem vallott, hisz a megélt események elég támpontot és témát szolgáltatnak írásaihoz. Élete nem volt viszontagságoktól mentes, de a legkilátástalanabb helyzetekben sem gyengült el. A megrázkódtatások után sem próbálta magát különböző szerekekkel gyógyítani, s a mámor bódult állapotába emelni lelkét, eszméjét s így egész lényét. Talán erős lelkiállapotának is köszönhető, hogy élete nem ért oly tragikus véget, mint diákkori legjobb barátjának. 1914-ben Csáth Gézárt is behívták frontszolgálatra, katonarvosnak, de szenvedélybetegsége és rossz idegállapota miatt sűrűn kellett szabadságot kérni, 1917-ben pedig végleg leszerelték. Munk életének legmeghatározóbb élménye a frontszolgálat és fogsága, ahol munkáját lelkiismeretesen mindig elvégezte. Ő, Csáthtal ellentétben, teljes emberként volt jelen a háborúban mint katona és mint orvos.

ORVOS ÉS ÍRÓ

Nem tartozott a termékeny írók közé. Elsősorban orvos volt. Műveiben nem fektetett nagyobb hangsúlyt az orvosok munkájának, vagy életének leírására, de természetes, hogy az ő élethelyzeteiket tudta legjobban ábrázolni, hisz közéjük tartozott. Nem véletlen, hogy élete végéig műveiben megemlékezik azokról a nyomorúságos időkről, melyeket az orosz fronton töltött. Az első világháború eseményeivel és átélőivel foglalkozik, róluk ír. Élményeit és a világ sorsának alakulását is meghatározó háborús helyzeteket tartósítja, mitegy „az emlékezet fényképezőgépét elkattintva lerögzítette” (SZIRMAI 1956: 85).

Orosz fogságának élményeiből merítve fogalmazza meg *A nagy káder* című regényt 1921 után. Sokáig nem is gondol a mű kiadására, viszont az 1920-as évek végén megnő az érdeklődés a háborúról szóló irodalom iránt. A *Napló* néhány fejezetet tesz közzé, úgy vélték, hogy a viszonyok nem megfelelőek az egész mű közzétételére. Viszont megjelenik néhány mű a témában, s ekkor már érdemesnek látták megjelentetésre, 1929 őszén. A háborús regények fénykorukat élik ebben az időben, s Krúdy, Móricz, Móra, Tersánszky, Markovics Rodion, Remarque, Arnold Zweig is ír a témáról, mégis Munk adja meg a legteljesebb képet, mert ő át is élte mindazt, amit leírt, emlékeiből táplálta írását.

A *Bácsmegyei Napló* 1929. május 16-i számában így ír a műről, még megjelenése előtt:

„Munk Artúr könyve: emlékirat, nem regény, nem riport, hanem emlékirat, becsületesen megírt őszinte élmény. Túlzás és ferdítés nélkül...”

A *Nyugat* nagy kritikusa, Schöpflin Aladár így fogalmazott: „Annyi renga-teget írtak a forradalmi Oroszországról anélkül, hogy képet tudtak volna adni az egészről; Munk Artúr előadásában, éppen azért, mert nem kever bele ideológiát, s csak a tényeket mondja el, és az emberek helyzetét a tények forgatagában, feleletet kapunk arra a kérdésre, hogy éltek az emberek a forradalom alatt” (SCHÖPFLIN 1929: 649). A könyv fő érdemének Schöpflin azt tartja, hogy írójja nem használja ki helyzetét, hogy írói mivoltával hasson, csupán a felsorakoztatott tényekkel éri el célját. Oroszországi feljegyzésekből született a mű, mely a hadifoglyok életét vázolja, érdekes mozzanatokkal, izgalmas történetekkel szól emberekről és szibériai tájakról. Alakjai is hadifoglyok.

„A *nagy káder* sikere az író-t ébresztette fel Munk Artúrban, s most már ambiciózusan valóban regényt készül írni...” (BORI 1981: 237). Már 1930 tavaszán felröppentek hírek az új műről, a *Napló* 1932 novemberében kezdi közölni, könyv alakban pedig 1933 tavaszán jelenik meg a regény, mely a „Hinterland regénye, a civilek, az alkalmatlanok és a lógósok háború elleni háborúját festi” (BORI 1981: 237), mint címe is mondja: A mögöttes országrész háborúja, a háborús korrupciók lexikonja, egy látlelet a hátszág eseményeiről. A kórtermeket járva alkotta meg hőseit. Igazából nem a háború érdekelte, hanem a háborúban résztvevők életét, a hadsereg viselkedését kísérte figyelemmel. Szenteleky Kornél szerint: „Fájdalmasan igaz annak az ostobán vakmerő magyar hadnagynak alakja is, akinek fél arcát viszi el a gránát, és igazak azok a nők is, akik kihasználják a háború bomlott erkölcsi rendjét, a halál árnyékában tobzódó nemiség, vöröskeresztes ápolónők, orvosok, szimuláns katonák, rossz illatú suta hadigazdagok” (SZENTELEKY 1933: 348). Olyasmit mutatott be, ami addig ismeretlen volt az olvasóknak. A fogolytáborok, lövészárkok, a katonakórházak vér- és halálszagú rejtett képeit ábrázolta. Rámutatott, miként vonják ki magukat a háborúból, akik megtehetik, s hárítják a felelősséget másokra. Összegyűjtötte a háború jeleneit, de nem hagyott ki egyetlen fontos mozzanatot sem.

Habár nem kapott rossz kritikákat, megjelenése után az író mégis csak mérsékelt sikerről beszélhetett.

1915. október 28-án, még a fronton, kapja tábori postán naplóját hűgától, Jolántól, melyben az élmények frissességében biztosítja az írott szó erejét a felejtés ellen.

„Hivatása volna, hogy magába szedje a háborús élményeim javát – valószínűleg – azzal a céllal, hogy késő vénségemre legyen mit olvasni az unokáimnak” (MUNK 1999: 15).

Első oldalára egy latin közmondást jegyzett: Sors bona – nihil aliud,² mint egy életem áll ott, a múltra tekintve és bízva a jövőben.

Munk már praktizálásának kezdetekor sikereket ért el, s megtörtént, hogy megérzéseire támaszkodva mentett emberi életet. A kezdetektől ráérezett hivatására, és sikeresen gyógyított. „Az orvos élete olyan, mint a gyertyaláng: világít, de közben önmagát emésztí el” (MUNK 1956: 479). Viszonylag kevés számú műve is azt igazolja, hogy hivatása és betegei mellett nem sok ideje maradt írásra. Inkább kedvtelésből vetette papírra gondolatait és emlékeit, mintsem tudatos írói mivoltát hangsúlyozva. Elsősorban orvos volt, hétköznapi ember, aki katonatársaival a háború végét várja. Számlálja a napokat szabadságáig, s találgatja a háború végének napját, hónapját, majd feladva a gyors befejezés reményét, az évet próbálja kitalálni. Remél és bízik. Ahogy minden ember a nyomorúságos időkben.

A bakák sorsa nem könnyű, melegben, hidegben, esőben, hóban, forróságban, szomjúságban, éhínségben tenni kell, amit elvárnak tőlük. Az orvosi hivatást választó ember nem engedheti meg magának az állandó szentimentalitást. Az orvosnak főleg akkor kell elhatárolnia magát az érző lénytől, s az emberre csak mint organizmusra gondolnia, mikor mindenki más elérzékenyül. Aki katona és orvos is, az tanulja meg leghamarabb érzéseit elvonatkoztatni a látott emberek fájdalmas szenvedésétől, és csak a gyógyításra koncentrálni. Hisz a háborúban ezrével hálnak az emberek, s százszámra akadnak haldoklók, akiken segíteni már nem lehet, s a gyógyító nem állhat meg egy-egy embert sajnálni, folytatnia kell az orvoslást, s menteni azokat, akik számára még maradt remény. Munk teljesítette feladatait, a legnagyobb viszontagságok közepette is, ami nemcsak katonai, de orvosi munkálatokból is állt. Tudta, mire esküdött fel, s miért van épp akkor éppen ott. Hippokratészi esküjéhez híven és legjobb tudása szerint gyógyított. Egyébként „...mindenki úgy ismerte, hogy legkedvesebb alanya az ember” (LÉVAY 1982: 155), bármely nemzethez tartozott is, fogoly, katona vagy civil volt a rászoruló. Soha nem tagadta meg önmagát, s elveit sem. Hivatásából adódóan sem ítélkezett, csak szolgálatot teljesített, ami az orvos számára egyet jelent esküjének megtartásával, s mint ember is a sors kegyeire bízva magát reméli a boldog végkimenetelt, ahogy a beteg is bízik gyógyulásában.

HAZATÉRÉSE UTÁN

A két világháború között orvosként dolgozik, közben a *Bácsmegyei Napló* szerkesztőségében is megtalálta helyét, ahol az Orvosi dolgok című rovatot szerkesztette, hódolva hivatásának és kedvelt elfoglaltságának, az írásnak is.

² Jó szerencse – semmi egyéb.

A harmincas években novellákat írt. Régi barátjáról, Kosztolányi Dezsőről is megemlékezett, betegségét és haláltusáját megírva.

Halála után, 1961-ben jelent meg *Bácskai lakodalom* című regénye.

A betegek szokásos hálamondatát Munk Artúr is jól ismerte, s ezen címmel jelentette meg életrajzi regényét: *Köszönöm addig is...* A mű posztumusz kötetként 1956-ban jelent meg. Egy élet szenvedésekkel, fogságban töltött évekkkel, a megtalált boldogság s a szürke hétköznapi valósága mind benne van, mégsem altat, inkább elgondolkodtat. Nem bölcséleti értekezés, mégis egy sokat megélt, bölcs ember szavai, aki két lábbal áll a földön, s kinek tanácsait, ha nem is fogadjuk meg, azért elgondolkodhatunk rajtuk.

Munk Artúr 1955. május 8-án hunyt el hosszú betegeskedés után szülővárosában, Szabadkán, „porvárosban”, amit annyira szeretett.

Temetésén a Szabadkai Írók Klubja nevében Kvazimodo Braun István mondott búcsúbeszédet.

„Tudtad, hogy az író nem halhat meg, tudtad, hogy nem halhatsz meg, mert sok évtized fog még elmúlni és a betűt olvasó emberek tömkelege, a régi újságok papírlapjain, könyveid fedőlappjain ott találja a jelzést, hogy írta, Munk Artúr” (BRAUN 1955: 945).

IRODALOM

ADY *Endre levelei*, szerk.: Belia György, 1956.

<http://mek.niif.hu/06000/06054/06054.htm>

http://www.nagyitas.hu/common/main.php?pgid=cikk&cikk_id=95

<http://mek.niif.hu/00500/00588/html/versek08.htm>

<http://www.scribd.com/doc/25837936/Ady-Endre-osszes-koltemenyei-Meg-nem-jelent-versek>

BORI Imre 1981. Utószó = Munk Artúr: *A hinterland*. Forum, Újvidék

BORI Imre 1998. *A jugoszláviai magyar irodalom története*. Forum, Újvidék

BRAUN István 1955. Munk Artúr – halotti búcsúztató = *Híd*, 1955/12.

CSÁTH Géza 1989. *Napló (1912–1913)*. Babits Kiadó, Szekszárd

GEROLD László 2001. *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000)*. Forum, Újvidék

HÓDI Éva 1987. „Ó vad szerelmese az örült morfiumnak”, („Kortársunk” – Csáth) = *Üzenet*, 1987/1–3.

HÓDI Sándor 1987. Vágy és realitás (A pszichotikus konfliktus Csáth életében és munkáiban) = *Üzenet*, 1987/1–3.

KOSZTOLÁNYI Dezső 1919. Csáth Géza betegségéről és haláláról = *Nyugat*, 1919/16–17.

<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00271/08036.htm>

LÉVAY Endre 1982. Jugoszláviai magyar regénykönyvtár = *Üzenet*, 1982/3.

LÉVAY Endre 1985. Harminc éve hunyt el Munk Artúr (1886–1955) = *Üzenet*, 1985/11.

MUNK Artúr 1930. *A nagy káder*. Pantheon, Budapest

MUNK Artúr 1956. *Köszönöm addig is...* Minerva, Szabadka

MUNK Artúr 1981. *A hinterland*. Forum, Újvidék

MUNK Artúr 1999. *Napló 1915–1916*. Életjel, Szabadka